

Psihologija psihologije? Teoretizacija psihološke znanosti skozi zgodovinsko in socialno-antropološko obravnavo psihologije kot institucije

*Martin Žužek-Kres**

IAR – Inštitut za antropološke raziskave, Ljubljana

Povzetek: V članku je prikazana »nova«, nekonvencionalna zgodovina psihologije, poimenovana tudi kot »psihologija psihologije«, ki v nekaterih akademskih okoljih predstavlja raziskovalni pristop, ki omogoča na eni strani epistemološka prevrednotenja psiholoških konceptov in na drugi strani vpogled v družbeno umeščenost psihologije kot institucije. V članku je podan tudi institucionalni in referenčni oris miljeja, znotraj katerega se udejanja ta t. i. *psihologija psihologije*.

Ključne besede: psihologija, zgodovina psihologije, sociologija vednosti, antropologija znanosti

Psychology of psychology? A theoretization of psychological science through historical and socio-anthropological analysis of Psychology as institution

Martin Žužek-Kres

IAR – Institute for anthropological research, Ljubljana, Slovenia

Abstract: The article presents a “new” history of psychology, which is also termed as “psychology of psychology”. In some academic communities this unconventional history of psychology represents today an accepted approach to epistemological questions about psychological concepts and it enables an insight into social contextualization of Psychology as an institution. The conclusion presents a referential and institutional context where this *psychology of psychology* is realized.

Key words: Psychology, history of psychology, sociology of knowledge, anthropology of science

CC = 2140

* Naslov/Address: Martin Žužek-Kres, IAR – Inštitut za antropološke raziskave, Trstenjakova 12, 1000 Ljubljana, e-mail: ma.zu.ke@gmail.com

Nekonvencionalnost "nove" zgodovinske obravnave psihologije

V akademskem svetu sodobnega »dušeslovja« obstajata dve epistemološko si nasprotujoči zgodovini P/psihologije: konvencionalna in nekonvencionalna zgodovina (o razliki med Psihologijo z veliko začetnico in psihologijo z malo začetnico govorimo nekoliko kasneje). *Konvencionalna* zgodovina P/psihologije se ukvarja z zgodovino P/psihologije tako, da raziskuje, kako in na kakšen način so v določenih obdobjih raziskovali psihološke pojave. Konvencionalna zgodovina P/psihologije se ne sprašuje, v kolikšni meri so raziskovani psihološki pojavi realni in v kolikšni konstruirani. Konvencionalna zgodovina P/psihologije nekritično verjame, da so motivacija, čustva, inteligentnost, kognicija in drugi psihološki pojavi nekaj iz narave izhajajočega in nekaj, kar je Psihologija odkrila s svojimi metodami. Konvencionalna zgodovina P/psihologije se zato ukvarja s kontinuiteto razvoja psihologije kot vede in poskuša pokazati, kako se je disciplina pri obravnavi in pojasnjevanju psiholoških pojavov napredno razvijala. Večinoma je ta konvencionalna zgodovina psihologije v institucijo psihološkega izobraževanja vključena kot predmet, ki študentom pojasnjuje omenjeno kontinuiteto, in se zato od tako zasnovane zgodovine ne pričakuje, da bi to pojasnjevanje razvoja lahko predstavljalo vir teoretičnega prevrednotenja sodobne P/psihologije.

Kaj in kakšna pa je *nekonvencionalna* zgodovina P/psihologije? Ko Lisa M. Blackman (1994) poskuša orisati značilnosti nekonvencionalne zgodovine psihologije, ločuje med »*zgodovino idej*« kot tradicionalno (konvencionalno) zgodovino in »*zgodovino sedanjosti*« kot zgodovinsko vedo, ki na podlagi arheološke analize (v Foucaultovem smislu) teoretično in kritično posega v sodobno P/psihologijo. Louw (2006, str. 18) to opiše z naslednjimi besedami: »It was not history per se that interested me; it was what could be done with history as a way of making sense of the discipline, its subject matter, and its social foundations. It was only later that I realised what I was interested in was a history of the present« in nekaj strani kasneje nadaljuje (*ibid.*, str. 28): »[the history of Psychology] presents us with opportunities to analyze the different forms that the relationship between Psychology, its subject matter, and the social reality within which it is practised, can take on.« Tako opredeljen pojem *zgodovine sedanjosti* pa je blizu temu, kar se predvsem v frankofonskem akademskem prostoru imenuje zgodovinska antropologija, ki raziskuje zgodovinske mentalitetne strukture, prek katerih interpretira sodobne kulturne vzorce. Podobno tudi nekonvencionalno zgodovino P/psihologije zanima status in koherentnost sodobne P/psihologije. In pri tem svojem početju nekonvencionalna zgodovina P/psihologije – ta *zgodovina psihološke sedanjosti* – svojo vedo postavlja pred konceptualna, teoretična, epistemološka, metodološka, institucionalna in societalna vprašanja. S tem pa marsikateremu psihologu povzroča »probleme«. Svend Brinkmann (2004) odkrito priznava, da so ga Nikolas Rose, Kurt Danziger in Graham Richards s študijami, v katerih osvetljujejo problem refleksivnosti v Psihologiji, paralizirali: »I am left almost paralysed after reading them (...) How can psychologists proceed after becoming aware of how their discipline, Psychology, is inevitably connected to historical forms

of oppression and constitution of subjectivity?» (str. 3). Nekonvencionalna zgodovina P/psihologije z brskanjem po na pol pozabljeni preteklosti Psihologijo kot institucijo »ozavešča« svojih »potlačenih« vsebin in istočasno opazuje institucionalne »odpore« in »obrambne mehanizme«. Psihoanalitično terminologijo si na tem mestu sposojam namenoma, ker je nekonvencionalna zgodovina P/psihologije nemalokrat dojeta prav v tem smislu. Npr. Crossley (n. d.) v recenziji Roger Smithovega historičnega dela *The Fontana History of Human Sciences* (1997) zapiše: »There is almost a sense in which we, the human science community, are being offered a form of psychoanalysis or psychotherapy« (odst. 4). Zaradi tem izjavam podobnih stališč se zdi upravičena Richardsova (2002) označitev, ki iz poimenovanja načrtno odstrani historiografskost in to nekonvencionalno odkrivanje zgodovinskih vzrokov, kontekstov in epistemičnih skupnosti, ki definirajo sodobno P/psihologijo, poimenuje »*psihologija psihologije*«.

Raziskovalni okvir: razlikovanje med Psihologijo in psihologijo ter nekaj o VPJ in PPJ

Psihologija z veliko začetnico označuje psihologijo kot institucijo (akademski svet, aplikacije, pedagoški in klinični kontekst ...). Psihologija z veliko začetnico je blizu temu, kar je s sociološkega vidika Nikolasa Rose (1985) označil kot »*psy complex*«. Na drugi strani pa psihologija z malo začetnico predstavlja tisto, kar naj bi bilo v subjektu (človeku) dejansko psihološkega, torej tisto, kar naj bi Psihologija (z veliko začetnico) odkrivala, teoretično koncipirala in uporabno aplicirala v vsakdanjem življenju. Med Psihologijo in psihologijo tako obstaja imanentna, vendar ne enoznačna povezava. Različne Psihologije namreč iste psihološke pojave razlagajo na različne načine. Znotraj Psihologije je v takih primerih govora o različnih »šolah«. Prav ugotavljanje in opisovanje, kako se konstituirajo »šole«, je osrednji raziskovalni predmet *psihologije psihologije*. Osrednje raziskovalno vodilo pri *psihologiji psihologije* je vprašanje, kaj vse konstituira Psihologijo določenega prostora in časa, da se oblikujejo in vzdržujejo določeni koncepti o psihološkem. Raziskovalci, ki udejanjajo *psihologijo psihologije*, ugotavljajo, v kolikšni meri in na kakšen način Psihologija kot institucija znotraj določene kulture konstruira in konstituira psihologijo. Ker *psihologija psihologije* na P/psihologijo gleda kot na institucionalno-kulturni fenomen, se s tem teoretično in epistemološko – posledično pa tudi metodološko – približuje antropologiji kot primerjalnemu študiju idej in kultur. In če je zgodovinsko antropološka obravnava že uveljavljen analitični pristop, se mora sodobno terensko socialno-antropološko obravnavanje v kontekstu *psihologije psihologije* še uveljaviti. Če je danes *psihologija psihologije* še vedno bolj ali manj nekakšna *arheologija vednosti* »zahodne« institucionalizacije psihologije, bi se v prihodnje lahko bolj razvijala v smeri metaanalitičnega in terensko-etnografskega raziskovanja sodobnega udejanjanja psihološke znanosti.

Bistvena razlika med zgodovinsko-antropološko in socialno-antropološko aplicirano *psihologijo psihologije* je možnost raziskovanja odnosa med *profesionalnim* (oz. *akademskim*) *psihološkim jezikom* (PPJ) in *vsakdanjim psihološkim jezikom* (VPJ), ki ga povzemata popularna kultura in vernakularizirana govornica določenega prostora. Zgodovinsko opredeljena *psihologija psihologije* se lažje (in raje) ukvarja z zgodovinskim akademskim kontekstom konceptualiziranja psiholoških pojavov; socialno-antropološko usmerjena *psihologija psihologije* pa se lahko loteva analiziranja velikokrat težko razčlenljivega odnosa med PPJ in VPJ. Pri tem odnosu namreč ni vedno povsem jasno, v kolikšni meri znanstveni psihološki koncepti izvirajo iz vsakdanjega psihološkega jezika (VPJ), in obratno, v kolikšni meri prehajajo koncepti iz PPJ v VPJ. Socialno-antropološko definirana *psihologija psihologije* ima za razliko od zgodovinske »arheologije vednosti« to možnost, da odnos med PPJ in VPJ raziskuje neposredno na terenu in s tem opredeljuje vplivnost določene Psihologije v določenem prostoru: vplivnost različnih »psiholoških šol« v določenem prostoru in času je namreč determinirana s tem, kako in koliko določene psihološke koncepcije prehajajo v VPJ. V trenutku, ko se vzpostavi transfer iz PPJ v VPJ in ko se akademska terminologija vernakularizira in nemalokrat s tem tudi reprezentacijsko poenostavi, se psihološki pojavi začnejo v določenem času in prostoru zdeti »naravni«. Obravnava odnosa med PPJ in VPJ nam določa, v kolikšni meri Psihologija konstruira psihologijo.

Richards (2002) navaja tri sklope ključnih vprašanj, ki naj bi usmerjali *psihologijo psihologije*. Za razliko od pretežnega dela nekonvencionalne teoretizacije P/psihologije, ki je izrazito historiografski, je Richardsov niz po svoji raziskovalni usmerjenosti izrazito socialno-antropološki: (1) *Psihologija psihologije* se sprašuje, od kod psihologi črpajo svoje ideje in na kakšen način. (2) Drugi sklop vprašanj usmerja raziskovanje k ugotavljanju, na katerih ravneh neke kulture in v kakšnih oblikah se Psihologija – njeno znanje in praksa – realizira. (3) Tretji sklop se ukvarja s socialnim kontekstom Psihologije: Za koga psihologi delajo? Komu družba dodeljuje vlogo psihologa in katera dela psihologi opravljajo? Kakšni so cilji Psihologije? S kom se Psihologija povezuje v epistemološke, referenčne in institucionalne »klike«? Institucionalna okolja, znotraj katerih se udejanja Psihologija in se uporablja določena raven *profesionalnega psihološkega jezika* (PPJ), so: medicina, duhovščina, birokracija, šola, industrija, odvetništvo in v akademskem smislu filozofija (Richards, prav tam). K tem moramo dodati še potrošniško Psihologijo (na slednjo nas kot na paradigmatško nosilko postmoderne Psihologije opozarja Kvale, 2003). Potrošniška Psihologija zaradi svoje povezave z mediji predstavlja enega ključnih vmesnikov med PPJ in VPJ v sodobni, z mediji determinirani kulturi. Področja udejanjanja Psihologije so različna in se ločijo predvsem glede na aplikativni aspekt Psihologije, ki določa ambicije in cilje Psihologije in je zaradi aplikativne narave tudi v stiku z vsakdanjim življenjem in s tem tudi v stiku z VPJ. Richards zapiše, da psihologi (in s tem Psihologija) na začetku kontrolirajo svojo produkcijo vednosti, a da se psihološko znanje zaradi svoje aplikativne narave ne more izogniti reinterpretativnim procesom, polnim socialnih reprezentacij in

popularnih interpretacij. »While psychologists control their immediate 'outputs', these are further proceed by students, readers, clients and the media, yielding various social representations, interpretations and popular understandings of their meaning and utility« (Richards, 2002, str. 10). Socialno-antropološka *psihologija psihologije* torej odkriva, kako akademski psihološki pojavi s prelitjem v vsakdanje življenje vplivajo na splošno dojemanje psihičnega. Socialno-antropološka *psihologija psihologije* se z akademskimi praksami konceptualizacije psihologije niti ne ukvarja. Kot smo prebrali pri Richardsovem orisu, se predpostavlja, da »psychologists control their immediate 'outputs'«. V tej predpostavki pa si kritično nasprotujeta zgodovinsko-antropološko in socialno-antropološko udejanjanje *psihologije psihologije*. Za razliko od socialno-antropološke usmeritve zgodovinsko-antropološka *psihologija psihologije* prevrednoti omenjeno predpostavko in raziskuje, v kolikšni meri Psihologija in psihologi niti na začetku povsem ne kontrolirajo svojega procesa in v kolikšni meri je formiranje *psiholoških pojavov* že v izhodišču bolj »kreiranje« kot pa »odkrivanje« ter v kolikšni meri mentalitetne strukture in tem pripadajoče societalne danosti definirajo procese »odkrivanja« oziroma »kreiranja« psiholoških pojavov.

Za razumevanje tega morda ne bo odveč parafrazirano povzeti Le Goffovih besed (2001, str. 183, prvi odstavek; dodatki v oglatih oklepajih dodani): »[tudi pri preučevanju P/psihologije se mora] zgodovina mentalitet ločiti od zgodovine idej. Duhov, [ki so ustvarjali P/psihologijo,] niso vodile ideje slavnih predhodnikov, ampak mentalne meglenice, v katerih so določeno vlogo igrali popačeni odmevi njihovih doktrin, osiromašeni koščki, nasedle besede brez konteksta.« Nekonvencionalne zgodovine P/psihologije ne zanimajo psihološki koncepti kot nekakšni »objektivni« pojavi, ampak reprezentacije teh pojavov. »Zgodovina mentalitet se naravno hrani z dokumenti imaginarija.« (*ibid.*, str. 181). Zgodovinsko-antropološka *psihologija psihologije* torej poskuša odkrivati, opisati in razumeti vozlišča, v katerih se srečujejo raziskovalci, konteksti, metode in socialni vplivi, ki za sodobno Psihologijo predstavljajo tisti intelektualno-institucionalni preplet, ki določenim psihološkim usmeritvam daje paradigmatsko »trdnost«. V zgodovinski antropologiji pa velja, da je mentaliteta tisto, kar vztraja. Ideje in konteksti so tisto, kar se spreminja in kar daje vtis »napredka«. »Mentaliteta je tisto, kar se spreminja najbolj počasi. Zgodovina mentalitet je zgodovina počasnosti v zgodovini« (*ibid.*, str. 177). Mentaliteta je v tem primeru torej izraz, ki predstavlja »kolektivno napravo«, ki se uspešno izmika konceptom razvojne kontinuitete in s svojo ahistoričnostjo opozarja na to, da so (v našem primeru psihološke) ideje odvisne od epistemoloških izhodišč, ki v referenčnem okolju akademske produkcije znanja predstavljajo referenčno opisljive epistemološke združbe (angl. *epistemic communities*). Mentaliteta je koncept, katerega »epistemološko operativnost« za zgodovino sodobnosti poudarjajo tisti zgodovinarji (Jacques Le Goff, Robert Mandrou, Georges Duby in pred njimi Lucien Febvre), ki so vzpostavili kulturološko zgodovinopisje oz. zgodovinsko antropologijo kot tako – in lahko rečemo, da se v to zgodovinsko antropološko tradicijo vključuje tudi *nekonvencionalna zgodovina psihologije*. Lahko še dodamo, da je nekonvencionalna zgodovina psihologije specialistična izvedenka

historične ali zgodovinske antropologije, ki »predstavlja študij posameznih tekstov (v najširšem smislu) o posameznih praksah, fenomenih ali posameznih skupinah. Kulturna zgodovina gotovo ni zgodovina dejstev v klasičnem smislu, temveč zgodovina govorov/govoric/retorik« (Luthar, 2006, str. 664), ki v našem primeru govorijo o Psihologiji in psihološkem. Če socialno-antropološko determinirano *psihologijo psihologije* prvenstveno zanimajo postopki prehajanja iz PPJ v VPJ, se zgodovinsko-antropološko ukvarjanje s P/psihologijo ukvarja s tem, kako vernakularizirane konceptualizacije psiholoških pojavov, ki reprezentacijsko gnezdiijo v določeni mentalitetni strukturi, vplivajo na vzpostavitev akademske objektivizacije. Zgodovinsko-antropološka *psihologija psihologije* poskuša razvozlati, kateri družbeni in kakšen mentalitetni kontekst je vzpodbudil določeno teoretsko psihološko konceptualizacijo in z njo povezano metodologijo, s čimer je nek psihološki koncept postal »veljaven« in primeren za sklepni prehod iz PPJ v VPJ (kar pa je že predmet socialno-antropološke analize).

Psihologija psihologije tako danes pozna dva različna raziskovalna okvirja. Zgodovinska *psihologija psihologije* odkriva, kako vztrajni so v P/psihologiji določeni koncepti in postopki, prakse in vedenja, ki še vedno konstituirajo sodobne psihološke smeri. To je ta *zgodovina sedanjosti*, »sondaža« sodobnih psiholoških mentalitet, revizionistično odkrivanje vplivov, odstopanj, reinterpreteracij in kontekstov. Drugi, socialno-antropološki del *psihologije psihologije* pa lahko npr. z etnografsko analizo psihologije znotraj marketinških procesov in prek antropološke analize medijev ugotavlja odnos med PPJ in VPJ; ali pa npr. s pomočjo metode *socialnih omrežij* in *kocitacijske analize* analizira »generacijske ravni« referenčnih omrežij Psihologije. Ta »desedimentacijska« analiza je najuspešnejša takrat, ko se zgodovinsko-antropološka in socialno-antropološka pristopa interpretativno srečata. Tam, kjer se ta dva »nasprotnosmerna« pristopa v rezultatih prekrivata, se analitsko odkrivajo vednostno-referenčno-institucionalna vozlišča, ki označujejo tiste ključne preplete prostora, časa in ljudi, ki so vplivali na razvoj Psihologije kot institucije in podobo psihičnega in psihološkega v današnjem svetu. V tem smislu je *psihologija psihologije* socialno-zgodovinsko antropološka ekstenzija raziskovanj, ki se udejanjajo kot filozofija znanosti in ki dokazujejo, da je pridobivanje podatkov in konstrukcija eksperimentalnih postopkov pod vplivom teoretičnih konceptov, ko eksplicitno ali implicitno teoretično predrazumevanje pojava sugerira načine pridobivanja podatkov, analitične pristope in interpretacijo.

Akademski kontekst: oris sodobnega raziskovalnega miljeja, ki aplicira psihologijo psihologije

Krog raziskovalcev, ki udejanja teoretizacijo P/psihologije prek zgodovinske obravnave Psihologije kot institucije, nestorsko vlogo svojemu raziskovalnemu početju pripisuje kanadskemu psihologu in raziskovalcu psihologije Kurtu Danzigerju (Univerza York v Torontu). Danzigerjeva akademska pot se je začela leta 1952, ko je doktoriral

iz psihologije na oxfordski univerzi in dve desetletji ostal teoretsko nereflektiran do »svoje« discipline. Kakor ugotavlja Brock (2004), se je Danziger preusmeril k zgodovinsko determinirani teoretizaciji psihologije v sezoni 1973/1974, ko se je v »sobotnem letu« natančno soočil z originalnimi deli avtorjev, ki predstavljajo začetnike psihološke discipline: s Helmholtzom, Fechnerjem, Wundtom in ostalimi. Soočenje je bilo šokantno, saj je spoznal, da se primarni viri, na katere se sklicuje velik del psihologije, vsebinsko ne skladajo s poenostavitvami in posplošitvami, ki gnezdijo v sekundarni literaturi, ki pa je v kontekstu psihološke discipline predstavljala referenčne tekste (Brock, 1995a, 1995b). Po tej izkušnji se je Danzigerjeva raziskovalna pozornost revizionistično spremenila. Toda v akademskem kontekstu Psihologije v tistih letih ni bilo posebnega zanimanja za revizionistično teoretiziranje predmeta psihološke analize na podlagi zgodovinskega prevrednotenja konceptualizacijskih postopkov formiranja psiholoških pojavov. V Danzigerjevem pionirskem času je Psihologija zgodovino same sebe obravnavala le kot pedagoško vsebino, ki naj bi študentom deskriptivno osvetljevala lastno razvojno pot (glej npr. Stocking, 1965; Watson, 1960, 1966). Za razliko od ustaljenega zgodovinskega popisovanja, kakršna je bila denimo vplivna Boringova knjiga (Boring, 1950), je bil Danzigerjev historiografski analitični pristop definiran predvsem z iskanjem, v kolikšni meri sodobna psihološka terminologija konceptualno ni primerljiva z referenčnimi viri, na katere se sklicuje (Danziger, 1979a, 1983, 1990b, 1993, 1997, 2001, 2002, glej tudi Stam, 2004a). Drugi Danzigerjev interpretativni angažma pa bi lahko opisali kot odkrivanje neločljive povezanosti psiholoških pojavov in njim pripadajočih metodologij (Danziger, 1979b, 1980, 1983, 1985a, 1985b, 1987, 1988, 1990a, 1992, 1994, 2000). Metodologije Danziger ne razume zgolj kot neko izolirano raziskovalno tehniko, ampak kot »družbeno prakso«. Za Psihologijo kot institucijo je takšno stališče toliko bolj zanimivo: zdi se namreč, da ko je Psihologija »finally achieved some degree of unity after the Second World War, it was not on theoretical but on methodological grounds« (Brock, 2006, str. 4). Razumevanje metodologije kot oblike družbene prakse zato Danzigerju omogoča, da lažje poveže procese konstrukcije psiholoških pojavov in socialni kontekst, znotraj katerega so se psihološki pojavi oblikovali. Danzigerjevo delo ima še vedno močan vpliv (glej npr. zbornika, katerih uredniki so bili Brock, Louw in van Hoorn, 2004, ter Green, Shore in Teo, 2001) in predstavlja skoraj neobhodno referenco »novega« raziskovanja P/psihologije.

Prva raziskovalna teoretizacijska skupina nekonvencionalnih zgodovinarjev P/psihologije se je najprej organizirala na Univerzi New Hampshire (podiplomski program in istoimenski časopis *History of Psychology*). Iz tega miljeja je prišla organizacijska pobuda za ustanovitev društva Cheiron (International Society for the History of the Behavioral and Social Sciences) leta 1968 in dolga leta so bili predstavniki te skupine nosilci historiografskega in teoretizacijskega angažmaja znotraj Ameriške zveze psihologov (APA) z ustanovitvijo APA divizije št. 24 (Theoretical/Philosophical Psychology) in APA divizije 26 (History of Psychology). Med najvidnejšimi avtorji iz tega kroga sta Benjamin Harris (1984, 1997; Harris in Nicholson, 1998), ki pretežno

obravnava odnos med akademsko P/psihologijo ter popularno psihologijo, in William Woodward (1979, 1980, 1982, 1985, 1987, 1991, 1996; Woodward in Clark, 1996), ki skozi biografsko metodo osvetljuje zgodovinske kontekste formiranja psiholoških pojavov in Psihologije kot institucije.

Toda ne glede na pionirsko institucionalizacijo zgodovinske teoretizacije P/psihologije na Univerzi New Hampshire v ZDA je danes najbolj aktualno raziskovalno dogajanje v Kanadi. Danzigerjev vpliv se je namreč uspešno institucionaliziral na »njegovih« univerzi, Univerzi York v Torontu, z vzpostavitvijo podiplomskega programa *The History and Theory of Psychology* (v povezavi z revijo *Journal of the History of the Behavioral Sciences*). V okviru tega programa na oddelku za psihologijo deluje skupina raziskovalcev – psihologov: Christopher D. Green se ukvarja z vprašanji paradigmatke konceptualizacije in societalnega pozicioniranja (kognitivne) P/psihologije (glej npr. Green, 1994, 1996a, 1996b, 1999, 2001, 2003, 2004, 2005, 2007; Green in Vervaeke, 1996, 1997); Alexandra Rutherford (2003, 2004, 2006) je v veliki meri osvetlila paradigmatki prelom med behaviorizmom in kognitivno psihologijo z obravnavo Skinnerja in njegovo vlogo pri prehajanju psiholoških konceptualizacij med PPJ in VPJ; Thomas Teo (2004, 2005, 2006) v zgodovinskem prevrednotenju obravnava problematiko rasizma znotraj Psihologije. Vse odmevnejše pa se v Kanadi oblikuje tudi skupina raziskovalcev okoli Henderikusa J. Stama (2003a, 2003b, 2004b, 2004c, 2006; Halpin in Stam, 2006; Radtke in Stam, 1994; Stam in Pasay, 1998; Stephenson, Radtke, Jorna in Stam, 2003) na Univerzi v Calgaryju (podiplomski program *History and Systems of Psychology* in v povezavi z revijo *Theory & Psychology Journal*). V zametkih pa institucionaliziranje historiografsko-sociološkega teoretiziranja P/psihologije poteka še na tretji kanadski univerzi, Simon Fraser University iz Vancouvra (v smislu *psihologije psihologije* predvsem Jack Martin, 2003, 2004; Martin, Sugarman in Thompson 2003).

Ko omenjamo akademske prostore, ki so dobro sprejeli »novo« zgodovino P/psihologije, ne moremo mimo Univerze v Cape Townu v Južnoafriški republiki. Johann Louw (2002, 2004; Louw in Danziger, 2000), Derek Hook (2004), Don Foster (1987, 1999; Durrheim in Foster, 1999) in Colin Tredoux (Tredoux, Foster, Allan, Cohen in Wassenaar, 2005) so skupina psihologov, ki vzpostavljajo kritično refleksijo družbenih »*technologies of selves*«, kar je pomembno v kontekstu južnoafriške družbe, ki je še vedno determinirana z rasističnimi predsodki. »[T]he history of Psychology presents powerful opportunities for psychologists in non-western and/or developing countries to analyze and understand the present position of the discipline in their countries« (Louw, 2006, str. 28). Seveda pa je treba vzroke za uspešno institucionalizacijo kritične oz. »nove« zgodovine P/psihologije na oddelku za Psihologijo Univerze v Cape Townu iskati tudi pri Kurtu Danzigerju, ki je na tem oddelku začel svojo akademsko pot in se še pred svojim »historiografskim obratom« ukvarjal s P/psihologijo z vidika sociologije vednosti (angl. *sociology of knowledge*, glej Danziger, 1963).

Na evropskem kontinentu je *psihologija psihologije* fragmentarno razdrobljena med posameznike na različnih oddelkih in univerzah. Ob 25-letnici obstoja evropskega društva, ki združuje evropske zgodovinsko-sociološke teoretike psihološke discipline (*European Society for the History of the Human Sciences*) sta Rappard (2006) in Nilsson (2006) pripravila subjektivne povzetke 25-letnega dogajanja in oba zaokrožujeta svoja opažanja precej pesimistično. Za razliko od kanadskega in južnoafriškega akademskega konteksta in tudi za razliko od psihološkega miljeja v ZDA, evropski psihologi še vedno niso sprejeli »nove« zgodovinsko-sociološke obravnave P/psihologije, ki omogoča poglobljeno teoretizacijo discipline. Sicer se v zadnjem času v programskem smislu premika tudi na evropskem kontinentu. Na Nizozemskem, na Univerzi Groningen, se je okoli profesorice Trudy Dehue (1995, 1997, 2000, 2001, 2004) oblikovala »sekcija za teorijo in zgodovino psihologije«. Gre za skupino mladih raziskovalcev (Buchanan, 2003; Derksen, 1997, 2001; Draaisma, 1997, 2000, 2004), ki so dejansko edina evropska univerzitetna raziskovalna skupina (del nizozemskega miljeja, vendar ne kot del omenjene skupine, sta še Hans van Rappard, 1996, 1998, in Sacha Bem, 2005). Sicer pa drugje po evropskem kontinentu ostaja *psihologija psihologije* zgolj v domeni posameznikov, kot so npr. Irmgard Staeuble (1991, 1993) in Uljana Feest (2005a, 2005b) v Berlinu, Adrian Brock (1991, 1992a, 1992b, 1993, 1994, 1995a, 1995b, 2001, 2006) v Dublinu, Helio Carpintero (1994, 1996) v Madridu, Mauro Antonelli (1998) v Milanu in Jacqueline Carroy (1993, 1999, 2006) v Parizu.

Poleg teh psihologov, ki so nekako »zašli« na »nekonvencionalno« zgodovinsko obravnavo svoje discipline, se s P/psihologijo ukvarjajo tudi nekateri raziskovalci z drugih področij. Sociologa Nikolasa Rosa smo že omenjali. Njegove sociološke »*technologies of the self*« se za razliko od psihologov, ki si upajo posegati na področje diskurza in terminologije, lotevajo predvsem psiholoških praks, ki jih je Rose analiziral s sociološkega gledišča (Rose, 1985, 1989, 1996a, 1996b). Na »nekonvencionalen« zgodovinski način pa se s psihologijo ukvarjajo tudi nekateri zgodovinarji: Roger Smith (1987, 1988, 1992), Mathew Thomson (2000, 2001, 2006), Mitchell G. Ash (1980a, 1980b, 1985, 1995) in Ingemar Nilsson (1998, 2000). Leila Zenderland (1987, 1997, 1998) P/psihologijo obravnava kot del kulturnih študij (ameriška kultura), Jill G. Morawski (1994) pa primerjalno umešča Psihologijo v analitični okvir ženskih študijev, tako kot tudi Betty M. Bayer (1998, 1999), sicer psihologinja, zgodovinsko (in v veliki meri psihoanalitično) teoretizacijo Psihologije udejanja v okviru ženskih študijev.

Literatura

- Antonelli, M. (1998). Franz Brentano psicologo: Dalla Psicologia dal punto di vista empirico alla Psicologia descrittiva [Franz Brentano psychologist: From Psychology from an empirical view to descriptive Psychology]. *Journal of the History of the Behavioral Sciences*, 34(3), 290.

- Ash, M. G. (1980a). Academic politics in the history of science: Experimental psychology in Germany, 1879–1941. *Central European History*, 13, 255–405.
- Ash, M. G. (1980b). Wilhelm Wundt and Oswald Külpe on the institutional status of psychology: An academic controversy in historical context. V W. G. Bringmann in R. D. Tweney (ur.), *Wundt studies: A Centennial Collection* (str. 396–421). Toronto: Hogrefe.
- Ash, M. G. (1985). Gestalt psychology: Origins in Germany and reception in the United States. V C. Buxton (ur.), *Points of view in the modern history of psychology* (str. 295–344). New York, London: Academic Press.
- Ash, M. G. (1995). *Gestalt psychology in german culture, 1890–1967*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Bayer, B. M. (1998). Between apparatuses and apparitions: Phantoms of the laboratory. V B. M. Bayer in J. Shotter (ur.), *Reconstructing the psychological subject: Bodies, practises, and technologies* (str. 187–213). London: Sage.
- Bayer, B. M. (1999). Technovisions and the remaking of scientific identity. V W. Maiers, B. M. Bayer, B. D. Esgalhado, R. Jorna in E. Schraube (ur.), *Challenges to theoretical psychology*. Toronto: Captus Press.
- Bem, S. (2005). *Theoretical issues in psychology*. London: Sage.
- Blackman, L. M. (1994). What is doing history? The use of history to understand the constitution of contemporary psychological objects. *Theory & Psychology*, 4(4), 485–504.
- Boring, E. G. (1950). *A history of experimental psychology*. New York: Appleton-Century-Crofts.
- Brinkmann, S. (2004). Psychology as a moral science: Aspects of John Dewey's psychology. *History of the Human Sciences*, 17(1), 1–28.
- Brock, A. C. (1991). Imageless thought or stimulus error? The social construction of private experience. V W. R. Woodward in R. S. Cohen (ur.), *Boston studies in the philosophy of science: Vol. 134. World views and scientific discipline formation* (str. 97–106). Dordrecht: Kluwer.
- Brock, A. C. (1992a). Was Wundt a “Nazi”? Vöckerpsychologie, racism and anti-semitism. *Theory & Psychology*, 2, 205–223.
- Brock, A. C. (1992b). Charles Hubbard Judd: A Wundtian social psychologist in the United States. *Psychologie und Geschichte*, 3, 17–23.
- Brock, A. C. (1993). Something old, something new: The ‘reappraisal’ of Wilhelm Wundt in textbooks. *Theory & Psychology*, 3, 235–242.
- Brock, A. C. (1994). Whatever happened to Karl Bühler? *Canadian Psychology*, 35, 319–329.
- Brock, A. C. (1995a). Constructing the subject: An interview with Kurt Danziger. *Psychologie en Maatschappij*, 73, 351–366.
- Brock, A. C. (1995b, maj). *The emerging field of historical psychology*. Predstavitev na srečanju Annual meeting of the International Society for Theoretical Psychology, Ottawa, Kanada.
- Brock, A. C. (2001). History and philosophy of psychology at University College Dublin. *Journal of the History of the Behavioral Sciences*, 37, 323–324.
- Brock, A. C. (2004). Introduction. V A. C. Brock, J. Louw and W. van Hoorn (ur.), *Rediscovering the history of psychology: Essays inspired by the work of Kurt Danziger* (str.

- 1–17). New York: Kluwer Academic/Plenum Publishers.
- Brock, A. C. (2006). Introduction. V Brock, A. C. (ur.), *Internationalizing the history of psychology* (str. 1–18). New York: New York University Press.
- Brock, A. C., Louw, J. in van Hoorn, W. (ur.) (2004). *Rediscovering the history of psychology: Essays inspired by the work of Kurt Danziger*. New York: Kluwer Academic/Plenum Publishers.
- Buchanan, R. D. (2003). Legislative warriors: American psychiatrists, psychologists and competing claims over psychotherapy in the 1950s. *Journal of the History of the Behavioral Sciences*, 39(3), 225–249.
- Carpintero, H. (1994). *Historia de la Psicología en España [History of psychology in Spain]*. Madrid: Eudema.
- Carpintero, H. (1996): *Historia de las ideas Psicológicas [History of psychological ideas]*. Madrid: Pirámide.
- Carroy J. (1993). *Les personnalités doubles et multiples: Entre science et fiction [Double and multiple personalities: Between science and fiction]*. Pariz: PUF.
- Carroy J. (1999). L'histoire de la psychologie entre oubli et mémoire, entre passe-temps et spécialité [History of psychology between forgetting and memory, between historical times and specialization]. V C. Blanckaert, L. Blondiaux, L. Loty, M. Renneville in N. Richard (ur.), *L'histoire des sciences de l'homme: Trajectoire, enjeux et questions vives [History of human sciences: a trajectory, expectations and living questions]* (str. 131–158). Pariz: L'Harmattan.
- Carroy J. (2006). Dreaming scientists and scientific dreamers : Freud as a reader of French dream literature. *Science in Context*, 19(1), 15–35.
- Crossley, N. (n. d.). *The Fontana History of the Human Sciences, by Roger Smith, London, Fontana, 1997. Reviewed by Nick Crossley*. Sneto 30.9.2007 s spletne strani: <http://human-nature.com/science-as-culture/crossley.html>
- Danziger, K. (1963). Ideology and utopia in South Africa: A methodological contribution to the sociology of knowledge. *British Journal of Sociology*, 14, 59–76.
- Danziger, K. (1979a). The positivist repudiation of Wundt. *Journal of the History of the Behavioral Sciences*, 15, 205–230.
- Danziger, K. (1979b). The social origins of modern psychology. V A. R. Buss (ur.), *Psychology in social context* (str. 27–45). New York: Irvington.
- Danziger, K. (1980). The history of introspection reconsidered. *Journal of the History of the Behavioral Sciences*, 16, 241–262.
- Danziger, K. (1983). Origins of the schema of stimulated motion: Towards a pre-history of modern psychology. *History of Science*, 21, 183–210.
- Danziger, K. (1985a). The origins of the psychological experiment as a social institution. *American Psychologist*, 40, 133–140.
- Danziger, K. (1985b). The methodological imperative in psychology. *Philosophy of the Social Sciences*, 15, 1–13.
- Danziger, K. (1987). Statistical method and the historical development of research practice in American psychology. V G. Gigerenzer, L. Kruger in M. Morgan (ur.), *The probabilistic revolution: Ideas in modern science* (str. 35–47). Cambridge, MA: MIT Press.
- Danziger, K. (1988). On theory and method in psychology. V W. J. Baker. L. Mos in H. van Rappard (ur.), *Recent trends in theoretical psychology* (str. 87–94). New York: Springer.

- Danziger, K. (1990a). *Constructing the subject: Historical origins of psychological research*. New York: Cambridge University Press.
- Danziger, K. (1990b). Generative metaphor and the history of psychological discourse. V D. E. Leary (ur.), *Metaphors in the History of Psychology* (str. 331–356). Cambridge: Cambridge University Press.
- Danziger, K. (1992). The project of an experimental social psychology: Historical perspectives. *Science in Context*, 5(2), 309–328.
- Danziger, K. (1993). Psychological objects, practice and history. V H. van Rappard, P. J. van Strien, L. P. Mos in W. J. Baker (ur.), *Annals of Theoretical Psychology: Vol. 8* (str. 15–47). New York: Plenum.
- Danziger, K. (1994). Does the History of Psychology have a future? *Theory & Psychology*, 4(4), 467–484.
- Danziger, K. (1997). *Naming the mind: How psychology found its language*. Thousand Oaks: Sage.
- Danziger, K. (2000). Making social psychology experimental: A conceptual history, 1920–1970. *Journal of the History of the Behavioral Sciences*, 34, 329–347.
- Danziger, K. (2001). Sealing off the discipline: Wundt and the psychology of memory. V C. D. Green, M. Shore in T. Teo (ur.), *The transformation of psychology: Influences of 19th-century philosophy, technology, and natural science* (str. 45–62). Washington, DC: APA.
- Danziger, K. (2002). How old is psychology, particularly concepts of memory? *History and Philosophy of Psychology*, 4, 1–12.
- Dehue, T. (1995). *Changing the Rules: Psychology in the Netherlands 1900–1985*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Dehue, T. (1997). Deception, efficiency, and random groups: Psychology and the gradual origination of the random group design. *Isis*, 88, 653–673.
- Dehue, T. (2000). From deception trials to control reagents: The introduction of the control group about a century ago. *American Psychologist*, 55, 264–269.
- Dehue, T. (2001). Establishing the experimenting society: The historical origination of social experimentation according to the randomized controlled design. *American Journal of Psychology*, 114(2), 283–302.
- Dehue, T. (2004). Historiography taking issue: Analyzing an experiment with heroin maintenance. *Journal of the History of the Behavioral Sciences*, 40, 247–265.
- Derksen, M. (1997). Are we not experimenting then? The rhetorical demarcation of psychology and common sense. *Theory & Psychology*, 7(4), 435–456.
- Derksen, M. (2001). Discipline, subjectivity and personality: An analysis of the manuals of four psychological tests. *History of the Human Sciences*, 14(1), 25–47.
- Draaisma, D. (1997). Metaphors of memory: The case of photography. V Bringmann, W. G., Lück, H. E., Miller, R. in Early, C. E. (ur.), *A Pictorial History of Psychology* (str. 56–60). Chicago: Quintessence Publishing.
- Draaisma, D. (2000). *Metaphors of memory: A history of ideas about the mind*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Draaisma, D. (2004). The future century of psychology. V J. Bank in M. van Buuren (ur.), *1900. The age of Bourgeois Culture* (str. 269–302). Assen: Royal Van Gorcum.
- Durrheim, K. in Foster, D. (1999). Technologies of social control: Crowd management in liberal democracy. *Economy and Society*, 28, 56–74.

- Feest, U. (2005a). Operationism in psychology - What the debate is about, what the debate should be about. *Journal for the History of the Behavioral Sciences*, 41(2), 131–150.
- Feest, U. (2005b). Giving up instincts in psychology - or not? V B. Gómez-Zúñiga in A. Müllberger (ur.), *Recent contributions to the history of the human sciences*. München: Profil-Verlag.
- Foster, D. (1987). *Detention and torture in South Africa: Psychological, legal and historical studies*. Cape Town: David Philip.
- Foster, D. (1999). Racism, marxism, psychology. *Theory & Psychology*, 9, 331–352.
- Green, C. D. (1994). Cognitivism: Whose party is it anyway? *Canadian Psychology*, 35, 112–123.
- Green, C. D. (1996a). Fodor, functions, physics, and fantasyland: Is AI a Mickey Mouse discipline? *Journal of Experimental and Theoretical Artificial Intelligence*, 8, 95–106.
- Green, C. D. (1996b). Where did the word “cognitive” come from anyway? *Canadian Psychology*, 37(1), 31–39.
- Green, C. D. (1999). Are connectionist models theories of cognition? V W. Maiers, T. Sloan, B. Esgalhado, R. Jorna, in E. Schraube (ur.), *Challenges to theoretical psychology*. Toronto: Captus Press.
- Green, C. D. (2001). Scientific models, connectionist networks, and cognitive science. *Theory & Psychology*, 11, 97–117.
- Green, C. D. (2003). Where did the ventricular localization of mental faculties come from? *Journal of the History of the Behavioral Sciences*, 39, 131–142.
- Green, C. D. (2004). Digging archaeology: Sources of Foucault’s historiography. *Journal of the Interdisciplinary Crossroad*, 1, 121–141.
- Green, C. D. (2005). Was Babbage’s analytical engine intended to be a mechanical model of the mind? *History of Psychology*, 8, 35–45.
- Green, C. D. (2007). Johns Hopkins’ first professorship in philosophy: A critical pivot point in the history of American psychology. *American Journal of Psychology*, 120, 303–323.
- Green, C. D. in Vervaeke, J. (1996). What kind of explanation, if any, is a connectionist net? V C. W. Tolman, F. Cherry, R. van Hezewijk, in I. Lubek (ur.), *Problems of theoretical psychology* (str. 201–210). North York, Ontario: Captus University Publications.
- Green, C. D. in Vervaeke, J. (1997). The experience of objects and the objects of experience. *Metaphor and Symbol*, 12, 3–17.
- Green, C.D., Shore, M. in Teo, T., ur. (2001). *The transformation of psychology: Influences of 19th-century philosophy, technology, and natural science*. Washington, DC: American Psychological Association.
- Halpin, P. F. in Stam, H. J. (2006). Inductive inference or inductive behavior: Fisher and Neyman-Pearson approaches to statistical testing in psychological research (1940–1960). *American Journal of Psychology*, 119, 625–653.
- Harris, B. (1984). “Give Me A Dozen Healthy Infants...”: John B. Watson’s popular advice on childrearing, women, and the family. V M. Lewin (ur.), *In the shadow of the past: Psychology portrays the sexes* (str.126–154). New York: Columbia University Press.
- Harris, B. (1997). Repoliticizing the history of psychology. V D. Fox in I. Prilleltensky (ur.), *Critical psychology: An introductory handbook* (str. 21–33). London: Sage.

- Harris, B. in Nicholson, I. A. M. (1998). Toward a history of psychological expertise. *Journal of Social Issues*, 54, 1–6.
- Hook, D. (ur.) (2004). *Critical psychology*. Cape Town: University of Cape Town Press.
- Kvale, S. (2003). The church, the factory and the market: Scenarios for psychology in a postmodern age. *Theory & Psychology*, 13, 579–603.
- Le Goff, J. (2001). Mentalitete. Dvoumna zgodovina [Mentalities. A dubious history]. *Monitor ISH*, 3(1–2), 173–185.
- Louw, J. (2002) Psychology, history, and society. *South African Journal of Psychology*, 32, 1–8.
- Louw, J. (2004). In search of method. V A. Brock, J. Louw in W. Van Hoorn (ur.), *Historicizing the Subject: Essays in honour of Kurt Danziger* (str. 33–52). New York: Kluwer.
- Louw, J. (2006). Constructing subjectivity in unexpected places. V A. Brock (ur.), *Internationalizing the History of Psychology* (str. 16–33). New York: New York University Press.
- Louw, J. in Danziger, K. (2000). Psychological practices and ideology: The South African case. *Psychologie en Maatschappij*, 90, 50–61.
- Luthar, O. (2006). Nova kulturna zgodovina ali historična antropologija? Med univerzalno resnico in polifonijo interpretacij [New history of culture od historical anthropology? Between universal truth and polyphony of interpretations]. V O. Luthar, M. Šašel-Kos, N. Grošelj, G. Pobežin, *Zgodovina historične misli [History of historical thinking]*. Ljubljana: ZRC SAZU.
- Martin, J. (2003). Positivism, quantification, and the phenomena of psychology. *Theory & Psychology*, 13, 33–38.
- Martin, J. (2004). What can theoretical psychology do? *Journal of Theoretical and Philosophical Psychology*, 24, 1–13.
- Martin, J., Sugarman, J. in Thompson, J. (2003). *Psychology and the question of agency*. Albany: State University of New York Press.
- Morawski, J. G. (1994). *Practicing feminisms, reconstructing psychology: Notes on a liminal science*. Ann Arbor: University of Michigan Press.
- Nilsson, I. (1998). The concept of will: A lost concept after James and Wundt. V L. Sjöberg, R. Bagozzi in D. H. Ingvar (ur.), *Will and economic behavior*. Stockholm: School of Economics.
- Nilsson, I. (2000). The identity of the psychology of religion: A Swedish case study. V J. van Belzen (ur.), *Aspects in contexts – Studies in the history of psychology of religion*. Amsterdam: Rodopi.
- Nilsson, I. (2006, August). *My way to Cheiron–Europe*. Predstavitev na konferenci 25th annual conference of ESHHS (former Cheiron–Europe), Oslo. Sneto 30.10.2007 s spletne strani: <http://psychology.dur.ac.uk/eshhs/ESHHS%2025%20Reflections/03%20Nilsson.doc>
- Radtke, H. L. in Stam, H. J. (1994). *Power/gender: Social relations in theory and practice*. London: Sage.
- Rappard van, H. (1996). Meta matters: A comment on Agatti's proposal on the identity of theoretical psychology. *Theory & Psychology*, 6, 293–300.
- Rappard van, H. (1998). Towards household history: A reply to Dehue. *Theory & Psychology*, 8, 663–667.

- Rappard van, H. (2006, August). *The future of history of psychology is history*. Predstavitev na konferenci 25th Annual Conference of ESHHS (former Cheiron–Europe), Oslo. Sneto 30.10.2007 na spletni strani: <http://psychology.dur.ac.uk/eshhs/ESHHS%2025%20Reflections/01%20Rappard.doc>
- Richards, G. (2002). The Psychology of Psychology. *Theory & Psychology*, 12(1), 7–36.
- Rose, N. (1985). *The psychological complex: Psychology, politics and society in England 1869–1939*. London: Routledge.
- Rose, N. (1989). *Governing the Soul: The shaping of the private self*. London: Routledge.
- Rose, N. (1996a). *Inventing our selves: Psychology, power, and personhood*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Rose, N. (1996b). Psychiatry as a political science: Advanced liberalism and the administration of risk. *History of the Human Sciences*, 9, 1–23.
- Rutherford, A. (2003). B. F. Skinner's technology of behavior in American life: From consumer culture to counterculture. *Journal of the History of the Behavioral Sciences*, 39, 1–23.
- Rutherford, A. (2004). A "visible scientist": B. F. Skinner writes for the popular press. *The European Journal of Behavior Analysis*, 5, 109–120.
- Rutherford, A. (2006). The social control of behavior control: Behavior modification, individual rights, and research ethics in America, 1971–1979. *Journal of the History of the Behavioral Sciences*, 42, 203–220.
- Smith, R. (1987). *The Fontana History of the Human Sciences*. London: Fontana.
- Smith, R. (1988). Does the history of psychology have a subject? *History of the Human Sciences*, 1, 147–177.
- Smith, R. (1992). *Inhibition: History and meaning in the sciences of mind and brain*. London: Free Association Books.
- Staeuble, I. (1991). 'Psychological man' and human subjectivity in historical perspective. *History of the Human Sciences*, 4, 417–432.
- Staeuble, I. (1993). History and the psychological imagination. V P. J. van Strien in H. van Rappard (ur.), *Annals of Theoretical Psychology: Vol. 8* (str. 85–117). New York: Plenum.
- Stam, H. J. (2003a). From production to consumption: The enunciation of a shallow psychology. V N. Stephenson, H. L. Radtke, R. J. Jorna in H. Stam (ur.), *Theoretical psychology: Critical contributions* (str. 46–56). Toronto: Captus Press.
- Stam, H. J. (2003b). Retrieving the past for the future: Boundary maintenance in historical and theoretical psychology. V D. B. Hill in M. J. Krall (ur.), *About psychology: Essays at the crossroads of history, theory, and philosophy* (str. 147–163). New York: SUNY Press.
- Stam, H. J. (2004a). Reconstructing the subject: Kurt Danziger and the revisionist project in historiographies of psychology. V A. Brock, J. Louw in W. van Hoorn (ur.), *Rediscovering the history of psychology: Essays inspired by the work of Kurt Danziger* (str. 19–32). New York: Kluwer Academic/Plenum Publishers.
- Stam, H. J. (2004b). A sound mind in a sound body: A critical historical analysis of health psychology. V M. Murray (ur.), *Critical Health Psychology* (str. 15–30). Houndmills: Palgrave Macmillan.
- Stam, H. J. (2004c). Is there (still) a place for theory in psychology? *History and Philosophy of Psychology Bulletin*, 16(2), 3–9.

- Stam, H. J. (2006). On the uses of theory. *The General Psychologist*, 41(2), 30–32.
- Stam, H. J. in Pasay, G. A. (1998). The historical case against null-hypothesis significance testing (Commentary). *Behavioral and Brain Sciences*, 21, 219–220.
- Stephenson, N., Radtke, H. L., Jorna, R. in Stam, H. J. (2003). *Theoretical psychology: Critical contributions*. Toronto: Captus Press.
- Stocking, G. W. (1965). On the limits of ‘presentism’ and ‘historicism’ in the historiography of the behavioral sciences. *Journal of the History of the Behavioral Sciences*, 1, 211–17.
- Teo, T. (2004). The historical problematization of “mixed race” in psychological and human-scientific discourses. V A. Winston (ur.), *Defining difference: Race and racism in the history of psychology* (str. 79–108). Washington, DC: APA.
- Teo, T. (2005). *The critique of psychology: From Kant to postcolonial theory*. New York: Springer.
- Teo, T. (2006). Race psychology. V Y. Jackson (ur.), *Encyclopedia of multicultural psychology* (str. 386–388). Thousand Oaks: Sage.
- Thomson, M. (2000). The psychological body. V R. Cooter in J. Pickstone (ur.), *Medicine in the twentieth century*. Amsterdam: Harwood Academic Publishers.
- Thomson, M. (2001). The popular, the practical and the professional: Psychological identities in Britain, 1900–50'. V G. Bunn, S. Lovie, in G. Richards (ur.), *Psychology in Britain* (str. 115–131). London: British Psychological Society.
- Thomson, M. (2006). *Psychological subjects. Identity, culture, and health in twentieth-century Britain*. Oxford: Oxford University Press.
- Tredoux, C. G., Foster, D. H., Allan, A., Cohen, A. in Wassenaar, D. (2005). *Psychology and law*. Cape Town: Juta.
- Watson, R. I. (1960). The history of psychology: a neglected area. *American Psychologist*, 15, 251–255.
- Watson, R. I. (1966). The role and use of history in the psychology curriculum. *Journal of the History of the Behavioral Sciences*, 2, 64–69.
- Woodward, W. R. (1979). Young Piaget revisited: From the grasp of consciousness to decalage. *Genetic Psychology Monographs*, 99, 131–161.
- Woodward, W. R. (1980). Toward a critical historiography of psychology. V J. Brozek in L. Pongratz (ur.), *Historiography of Modern Psychology* (str. 29–70). Toronto: Hogrefe.
- Woodward, W. R. (1982). Introduction: Stretching the limits of psychology’s history. V Woodward, W. R. in Ash, M. G. (ur.), *The problematic science: Psychology in nineteenth-century thought* (str. 1–16). New York: Praeger.
- Woodward, W. R. (1985). Committed history and philosophy of the social sciences in the two Germanies. *History of Science*, 54, 25–72.
- Woodward, W. R. (1987). Conclusion: Professionalization, rationality, and political linkages in twentieth-century psychology. V M. G. Ash in W. R. Woodward (ur.), *Psychology in twentieth-century thought and society* (str. 295–309). Cambridge: Cambridge University Press.
- Woodward, W. R. (1991). World views and scientific discipline formation: How GDR science studies contributed to the fall of the wall. V W. R. Woodward in R. S. Cohen (ur.), *World views and scientific discipline formation: Science studies in GDR* (str. 1–16). Dordrecht: Kluwer.

- Woodward, W. R. (1996). Beyond the white male canon: Teaching postcolonial history of psychology. *Psychologie Und Geschichte*, 6, 200–211.
- Woodward, W. R. in Clark, S. C. (1996). The reflection of Russian psychology in East German psychological practice. V A. Gilgen in C. Gilgen (ur.), *Post-Soviet perspectives on Russian psychology* (str. 236–250). Westport: Greenwood.
- Zenderland, L. (1987). The debate over diagnosis: Henry Herbert Goddard and the medical acceptance of intelligence testing. V Michael Sokal, (ur.). *Psychological testing and American society, 1890–1930* (str. 46–74). New Brunswick: Rutgers University Press.
- Zenderland, L. (1997). The Bell Curve and the shape of history. *Journal of the History of the Behavioral Sciences*, 33, 135–139.
- Zenderland, L. (1998). *Measuring minds: Henry Herbert Goddard and the origins of American intelligence testing*. Cambridge: Cambridge University Press.